

син між центром та місцевими органами влади за гаслом "Фінансово сильні регіони – сильна держа-

ва." Без цього неможливо розраховувати на вихід країни з фінансової кризи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бюджетний Кодекс України// Українська інвестиційна газета. – 2001.
2. Луніна І. Міжбюджетні відносини в Україні: концептуальні підходи до реформування.// Економіка України. – 2002. – №5. - С.10-16.
3. Чугунов І.Я. Основні підсумки виконання бюджету у 2001 році. // Фінанси України. – 2002. - № 5. – С. 85-112
4. Toye John. Fiscal crisis and fiscal reform in developing countries// Cambridge journal of economics. – January 2000. – Volume 24. – Number 1.- p.21 –42.
5. Travers Tony. The politics of local government finance. The new local government series: No 27. – London: Allen&Unwin, 1997. – p.241.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ У РИНКОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Дзюблюк О.В.

Основною ефективного фінансового менеджменту в комерційних банках у ринкових умовах господарювання є сукупність заходів, спрямованих на оптимальне управління їхніми активами і пасивами, що пов'язано із необхідністю реалізації двох стратегічних цілей банківської діяльності: по-перше, забезпечення ліквідності банку і, відповідно, підтримання належного рівня його фінансової стійкості на ринку; по-друге, забезпечення максимальної дохідності банківських операцій, що є необхідною умовою прибуткового господарювання комерційного банку як підприємства ринкового типу.

Зрозуміло, що в умовах перехідної економіки з властивою їй нестабільністю кон'юнктури фінансового ринку як пріоритету, банківським менеджментом має бути обрано за мету забезпечення належної фінансової стійкості кредитної установи, позаяк нездатність задовольняти потреби клієнтів у перерахуванні коштів (причому не лише за поточними рахунками і депозитами, а й видавати кредити) може не просто підірвати конкурентні позиції на ринку чи навіть призвести до банкрутства одного окремо взятого банку, а й викликати низку фінансових проблем у багатьох інших банківських установ та в кінцевому підсумку поставити під сумнів платоспроможність і фінансову стійкість усієї кредитної системи країни.

Реалізація зазначеного пріоритетного завдання може бути забезпечена лише при застосуванні комплексу заходів, орієнтованих на досягнення максимальної ефективності управління активами і пасивами комерційного банку, на що і мають бути спрямовані дії його керівництва. Дане управління має на меті збалансування структури залучених банком ре-

сурсів та здійснених вкладень таким чином, щоб створити оптимальні умови для підтримання фінансової стійкості попри збереження прибутковості здійснюваних на ринку операцій.

Оптимізація процесу формування активів і пасивів банківської установи має слугувати основою для прийняття управлінських рішень щодо здійснення тих чи інших операцій з надання різних видів послуг клієнтам. Тому даний процес найбільш доцільно представити у вигляді певної системи заходів, кожен напрям якої має визначати відповідну спрямованість регулятивних дій керівництва банку з метою забезпечення його фінансової стійкості. Як основні напрями такого фінансового менеджменту можна запропонувати наступні: 1) розрахунок і регулювання ліквідної позиції на основі спеціального групування активів і пасивів банківського балансу; 2) управління активами відповідно до факторів попиту, що пред'являється на ліквідні кошти; 3) регулювання грошових потоків у рамках сукупного банківського портфеля.

Перший напрям фінансового менеджменту пов'язаний з підрахунком і регулюванням ліквідної позиції комерційного банку на основі спеціального групування активів і пасивів банківського балансу. Специфіка такого групування полягає у виділенні в окремі групи, з одного боку, активів за критерієм їхньої дохідності й можливості використання для розрахунків, а з другого – пасивів з позицій власності банку на ті чи інші ресурси та відповідно зобов'язань щодо їх повернення. Особливо важливо при класифікації активів і пасивів окремо виділити такі групи, які поліпшують фінансову стійкість комерційного банку, і такі, які погіршують її. Для реалізації цього завдання найбільш доцільно виділити наступні групи активів: А1 – ліквідні активи, що не приносять доходу; А2 – дохідні ліквідні активи; А3 – короткострокові

ліквідні активи; А4 – інші активи банку, що приносять дохід; А5 – довгострокові вкладення; А6 – важколіквідні активи; А7 – безнадійні щодо повернення активи.

Ліквідні активи, що не приносять дохід (А1), включають грошові кошти в національній та іноземній валюті, банківські метали, залишки коштів на кореспондентському рахунку в НБУ та в інших банках, включаючи кошти на рахунках “ностро” за кордоном. Дані активи можуть бути негайно використані для погашення зобов’язань банку.

Дохідні ліквідні активи (А2) охоплюють кошти, розміщені в Національному банку України на короткострокових депозитах, кошти, надані НБУ за операціями РЕПО, шляхом купівлі цінних паперів з умовою зворотного викупу, короткострокові депозити, розміщені в інших банках (в т.ч. депозити овернайт терміном не більше одного операційного дня), короткострокові кредити, надані іншим банкам (включаючи овердрафт за їхніми коррахунками, кредити овернайт та операції РЕПО), а також боргові цінні папери, що рефінансуються НБУ, у портфелі банку на продаж. Дана група активів є джерелом поповнення коштів, що з мінімальною затримкою можуть бути використані на погашення зобов’язань банку.

Короткострокові ліквідні активи (А3) включають ті вкладення банку, які з великою імовірністю будуть погашені протягом найближчих 30 днів. До цієї групи слід віднести кредити, надані центральним і місцевим органам державного управління, фізичним особам і підприємствам, кредитоспроможність яких не викликає у банку сумнівів, а також боргові цінні папери у портфелі банку на інвестиції, якщо термін їх погашення настає протягом найближчих 30 днів. Дана група охоплює ті активи комерційного банку, які з великою імовірністю протягом короткого терміну будуть перетворені на безпосередні платіжні засоби.

Інші активи банку, що приносять дохід (А4), включають ту частину кредитно-інвестиційного портфеля, термін погашення вкладень із якого перевищує 30 днів. Дана група є основою робочих активів банку і включає різні види кредитів підприємствам, організаціям, населенню, державним установам, а також вкладення у боргові цінні папери з метою отримання доходу.

Довгострокові вкладення (А5) охоплюють активи, які визначають участь банку в статутних фондах інших підприємств і організацій (асоційованих і дочірніх банків, небанківських фінансових установ та інших компаній). Можливості банку щодо перетворення даних вкладень на ліквідні активи вкрай обмежені.

Важколіквідні активи (А6) включають інвестиції банківських ресурсів у операційні та неопераційні основні засоби (будинки, обладнання, споруди, транспортні засоби), а також нематеріальні активи (придбані банком права на користування землею, об’єктами інтелектуальної власності). Дані активи створюють умови для нормальної діяльності банку і отримання прибутку.

Безнадійні щодо повернення активи (А7) охоплюють ту частину кредитного портфеля банку, погашення якого є малоімовірним з огляду на термін прострочення позики (кредити, не повернені банку в строк, нараховані за ними й неотримані проценти, сумнівна заборгованість за кредитами, наданими підприємствам, фізичним особам і органам державного управління).

Наведена класифікація активів дозволяє реально оцінити загальний потенціал фінансової стійкості комерційного банку з точки зору наявності у нього коштів для виконання своїх зобов’язань. Залишки коштів за групами А1, А2, А3 визначає цей потенціал з точки зору можливостей виконання вимог клієнтів на вилучення коштів з поточних і депозитних рахунків або отримання кредиту. З іншого боку, сумарна величина активів А4, А5, А6, А7 відображає той рівень вкладень, який в принципі негативно позначається на ліквідності банківського балансу. Співвідношення між сумами цих груп вказує на потенційні можливості банку розраховуватись за платіжними зобов’язаннями при одночасному отриманні доходу від вкладень у відповідні активи.

Щодо класифікації пасивів комерційного банку, то їх групування має у своїй основі власність банку на ті чи інші ресурси та його зобов’язання щодо їх повернення. З таких позицій пасиви комерційного банку можуть бути поділені на наступні групи: П1 – капітал банку; П2 – кошти до запитання інших банків; П3 – кошти до запитання клієнтів банку; П4 – короткострокові кредити інших банків; П5 – короткострокові депозити клієнтів банку; П6 – строкові залучені ресурси; П7 – цінні папери власного боргу.

Капітал банку (П1) – власні кошти, що включають статутний капітал, резервні фонди та нерозподілений прибуток. Пасиви цієї групи не містять чітких зобов’язань щодо їх повернення (це визначається самим економічним змістом інвестування коштів у акції), позаяк їх власниками є власники банку.

Кошти до запитання інших банків (П2) включають залишки на рахунку центрального банку в комерційному банку, а також залишки на кореспондентських рахунках інших банків, відкритих у даному банку.

Кошти до запитання клієнтів банку (П3) охоплюють залишки на поточних рахунках суб’єктів господарської діяльності та фізичних осіб. Дана група пасивів, як і група П2, являє собою зобов’язання банку першої черги, за якими має підтримуватись негайна готовність щодо здійснення розрахунків.

Короткострокові кредити інших банків (П4) включають короткострокові кредити, отримані від Національного банку (включаючи овердрафт за кореспондентським рахунком, операції РЕПО, стабілізаційні, ломбардні кредити, позики, отримані через аукціон та інші види кредитів), короткострокові депозити інших банків, кредити, отримані від інших банків.

Короткострокові депозити клієнтів (П5) охоплюють залишки заборгованості комерційного банку

перед суб'єктами господарської діяльності і фізичними особами за короткостроковими (до 30 днів) депозитами, а також іншими депозитами, термін погашення яких припадає на найближчі 30 днів.

Строкові залучені ресурси (П6) включають більш широке коло зобов'язань банку, строки виконання яких перевищують 30 днів. Сюди можна віднести залишки коштів на строкових депозитах, що належать юридичним і фізичним особам з терміном погашення понад 30 днів, а також довгострокові кредити, отримані комерційним банком від НБУ, інших банківських установ чи міжнародних фінансових організацій.

Цінні папери власного боргу (П7) охоплюють зобов'язання за випущеними банком облігаціями, векселями, депозитними сертифікатами із порівняно тривалими строками обігу (принаймні не менше 30 днів), що за нормальних умов функціонування фондового ринку в країні можуть розглядатись як досить стійка частина банківських ресурсів.

Класифікація пасивів за вказаними групами дозволяє комерційному банку оцінити величину поточних потреб у коштах для виконання зобов'язань перед клієнтами, що визначається сумою груп П2, П3, П4 і П5. Їх загальне збільшення може зумовити погіршення фінансової стійкості банку. Інша частина пасивів (П1, П6, П7) значно меншою мірою визначає потребу комерційного банку в ліквідних активах і формує ту порівняно стійку частину зобов'язань, яка може використовуватись для розміщення у дохідні види вкладень.

Запропоноване групування активів і пасивів банківського балансу може слугувати основою для розрахунку ліквідної позиції комерційного банку (ЛП), що вказує на таку структуру його балансу, яка забезпечує принципову можливість розраховуватись за зобов'язаннями перед клієнтами у поточний період:

$$\text{ЛП} = \text{A1} + \text{A2} + \text{A3} - \text{П2} - \text{П3} - \text{П4} - \text{П5}.$$

Позитивне значення результату такого розрахунку вказує на достатній рівень фінансової стійкості комерційного банку і його спроможність розраховуватись з усіма групами вкладників і кредиторів за поточними зобов'язаннями. Відтак позитивна величина ліквідної позиції засвідчує правильність обраного керівництвом банку шляху управління активами і пасивами з точки зору підтримання належного рівня ліквідності. З іншого боку, негативний результат розрахунку ЛП вказує на нестачу грошових коштів у банку для того, щоб розраховуватись з усіма своїми клієнтами за вимогами, що мають бути пред'явлені у поточний період. Даний результат може засвідчувати неправильне (надмірно ризиковане) формування структури активів, що не відповідає структурі залучених банком ресурсів. Відповідно до цього потреба у виведенні ліквідної позиції банку на позитивний рівень вимагає здійснення певних заходів щодо перегрупування активів у такий спосіб, щоб поповнити одну з груп А1, А2 чи А3.

Загалом необхідною умовою дієвості даного напрямку забезпечення фінансової стійкості банку є

розробка системи щоденного збирання й аналізу інформації про всі здійснювані комерційним банком операції з точки зору віднесення їх до однієї з класифікаційних груп активів і пасивів, що дозволяє зробити відповідні висновки й прийняти управлінські рішення на рівні всього банку.

У якості другого важливого напрямку фінансового менеджменту комерційного банку можна виділити систему заходів з управління банківськими вкладеннями відповідно до факторів попиту на ліквідні активи. У даному разі йдеться про два ключові фактори, що визначають попит клієнтів банку на грошові кошти: з одного боку, це потреба у вилученні якоїсь частини або всієї суми залишку депозиту до запитання (поточного рахунку) юридичної чи фізичної особи, а з другого – це запит на отримання кредиту на задоволення виробничих чи споживчих потреб відповідно до умов індивідуальних кругооборотів капіталів підприємств чи динаміки доходів і витрат населення.

Задоволення потреб клієнтури в кредитах є однією із найбільш необхідних умов зайняття міцних позицій на ринку банківських послуг та підтримання високого рівня конкурентоспроможності комерційного банку. Незважаючи на притаманні перехідному періодові макроекономічні проблеми, які супроводжують організацію кредитної діяльності комерційних банків нашої країни, слід відзначити, що можливість банку кредитувати клієнта (при умові позитивних якісних параметрів його діяльності) є тим фактором, котрий вирішальною мірою впливає як на утримання банком на обслуговуванні стійкого кола клієнтури, так і забезпечення стабільності ресурсної бази і дохідності операцій у довгостроковому плані. Відтак можливості видачі позики також мають бути забезпечені необхідними ліквідними активами, що визначає відповідно і роль процесу управління фінансовою стійкістю комерційного банку в забезпеченні його стабільного функціонування на ринку.

Разом з тим, утримання в загальному портфелі активів значних обсягів коштів у безпосередньо ліквідній формі тільки виходячи з очікуваних потреб у задоволенні попиту на кредити не може бути прийнятним з огляду на прибутковість банківських операцій, позаяк дана група активів не приносить доходу взагалі. У зв'язку з цим управління активами і їх розподіл має здійснюватись виходячи із чіткого розмежування можливого попиту на вилучення коштів з поточних рахунків і попиту на кредити з тим, щоб підтримання фінансової стійкості комерційного банку не завдавало надмірної шкоди його рентабельності.

Практичне вирішення указанного завдання може бути здійснене через управління первинними і вторинними резервами банківської установи, а також активізацію можливостей використання зовнішніх джерел поповнення ліквідних коштів. При такому підході найбільш доцільно застосовувати розподіл факторів попиту на ліквідні ресурси таким чином, щоб запити клієнтів на вилучення коштів з поточних рахунків банк міг задовольняти негайно,

для чого він повинен мати у своєму розпорядженні адекватну величину первинних резервів, а очікуваний попит на кредити задовольнявся б з мінімальною затримкою. В останньому випадку засобом задоволення цього попиту можуть слугувати як вторинні резерви, так і можливості залучення ліквідних коштів із зовнішніх джерел.

Застосування даного підходу до регулювання фінансової стійкості має враховувати, що окрім попиту на вилучення коштів з поточних рахунків, який, в принципі, можна прогнозувати відповідно до середньомісячних оборотів коштів за цими рахунками, клієнти можуть вилучати кошти із строкових депозитів, термін яких закінчується в поточному періоді. Виходячи із цих двох величин, банк повинен сформувати у своєму портфелі активів таку суму первинних резервів (залишки готівки в касі, кошти на коррахунку в НБУ та коррахунках в інших комерційних банках), щоб безперерійно задовольняти пред'явлені вимоги.

Що ж стосується попиту на кредити, то навіть приблизне передбачення його величини є досить проблематичним. Мову можна вести лише про орієнтовні потреби тих клієнтів, у яких із банком підтримуються порівняно тривалі партнерські стосунки. Зрозуміло, що формування й тривале утримування у портфелі активів значної суми первинних резервів виходячи лише з очікуваних прогнозів не є доцільним з огляду передусім на нульову дохідність таких активів. До того ж видачу кредиту, на відміну від видачі коштів з поточних рахунків, комерційний банк далеко не завжди проводить негайно (якщо не йдеться про узгоджені процедури за відкритими кредитними лініями або овердрафт), а цьому ще передує процес перевірки фінансового стану позичальника, за час якого банком можуть бути мобілізовані необхідні ресурси.

Відтак основним способом забезпечення даних потреб можуть виступати вторинні резерви (у формі короткострокових вкладень в інші банки і ліквідних цінних паперів), що здатні приносити певний дохід і слугувати поповненням для первинних резервів у разі прийняття банком позитивного рішення про надання позики клієнту. Якщо ж у комерційного банку є можливість активного ви-

користання зовнішніх джерел поповнення ліквідних активів, то перевага може бути надана саме цій формі з огляду на відсутність в такому разі потреби у постійному відволіканні коштів у низькодохідні активи вторинного резерву. Використання зовнішніх джерел поповнення ліквідних коштів (отримання кредитів від Національного банку або від інших банків, на міжбанківському ринку кредитних ресурсів) надає широкі можливості для маневрування внутрішніми ресурсами банку з метою досягнення їх оптимальної дохідності. Йдеться передусім про можливості оперативного задоволення попиту клієнтів на кредити за рахунок зовнішніх залучень з наступним рефінансуванням цих коштів з інших джерел (приміром, шляхом випуску депозитних сертифікатів, векселів або розміщення облігацій на ринку).

Наступним напрямом фінансового менеджменту комерційного банку можна вважати метод регулювання грошових потоків в рамках сукупного банківського портфеля. Ключовими параметрами такого портфеля є розміри вкладень у конкретні види активів, дохідність цих вкладень і терміни їх розміщення, обсяги залучення різних видів ресурсів, їх вартість (тобто величина процентних виплат) і строки погашення. Основний сенс даного методу полягає у підтриманні фінансової стійкості комерційного банку через обов'язкове закріплення певних груп залучених пасивів за конкретними активами. Йдеться не про застосування надмірної деталізації руху грошових потоків, при якій слід було б відслідковувати рух кожної копійки залучених ресурсів на предмет відповідності розміщенню їх в активних операціях за сумами і строками. Більш прийнятною можна вважати практику укрупненого групування активів і пасивів з метою збалансованого розміщення ресурсів, тобто спрямування грошових потоків із сум залучених коштів у ті види вкладень, які за строками і дохідністю адекватні сформованій комерційним банком ресурсній базі. Тим самим можуть бути реалізовані завдання як щодо підтримання належного рівня ліквідності комерційного банку, так і щодо прибутковості його роботи. Прикладом указанного групування для управління ліквідністю можуть слугувати дані наведені у таблиці 1.

Таблиця 1. Укрупнене групування банківського портфеля з метою управління грошовими потоками і підтримання ліквідності балансу

Залучені ресурси	Спрямування потоків
1. Кореспондентські рахунки банків, кошти до запитання клієнтів	1. Готівка в касі, кошти на рахунках в НБУ та в інших банках
2. Депозити та кредити банків, кошти до запитання клієнтів, кредити отримані від НБУ	2. Депозити та кредити надані іншим банкам, цінні папери в портфелі банку на продаж
3. Строкові депозити клієнтів, кредити, отримані від міжнародних фінансових організацій	3. Кредити та фінансовий лізинг, надані клієнтам, цінні папери в портфелі банку на інвестиції
4. Субординована заборгованість, капітал банку	4. Інвестиції капіталу в асоційовані, дочірні компанії, матеріальні і нематеріальні активи

Подібна адресність спрямування грошових потоків із сформованих банком ресурсів дозволяє забезпечити достатньо гнучкий підхід при формуванні сукупного банківського портфеля, підтримуючи ліквідність на основі приблизного збалансування відповідних груп активів і пасивів за сумами і не обмежуючи сам процес надмірною кількістю деталей (якщо йдеться про обороти за окремими угодами по окремих рахунках).

Природно, що з приводу формування самих груп, а відтак і регулювання руху грошових потоків не може бути запропоновано певних універсальних рекомендацій і кожен комерційний банк, виходячи із специфіки власних операцій, спеціалізації при обслуговуванні того чи іншого сегменту ринку, може розробляти власну практику групування активів і пасивів. Однак сам принцип може бути корисним з огляду передусім на комплексну оцінку сукупного банківського портфеля й розподіл ресурсів таким чином, щоб в максимальній мірі забезпечити як рентабельність роботи банку, так і його ліквідність. При цьому основою для вирішення даного завдання має бути своєчасне усунення дисбалансів між окремими групами, що вимагає перенаправлення грошових потоків з тим, щоб уникнути або надмірної ліквідності (наслідком чого є неприбуткове використання активів і зниження рентабельності банку) або надмірної ризикованості розміщення вкладень, якщо вони не покриваються адекватними за строками ресурсами.

Вагомим доповненням у роботі щоденного правління грошовими потоками, що може суттєво підвищити його ефективність, слід вважати аналіз зміни руху грошових коштів за певний період, ре-

зультатом чого є оцінка додаткової потреби або надлишку ліквідних коштів. Даний аналіз ґрунтується на порівнянні притоку грошових коштів у банк (залучення депозитів, повернення кредитів, приріст залишків на поточних рахунках, проценти отримані, доходи від цінних паперів, приріст капіталу тощо) і відтоку грошових коштів (видача кредитів, виплата депозитів, інвестиції в цінні папери, операційні видатки, сплачені проценти, податки, дивіденди та ін.). Аналіз різниці між даними параметрами за певний період, а також особливостей руху ресурсів за різними статтями дозволяє визначити існуючі тенденції, а також оцінити можливості спрямування ресурсів на покриття тих чи інших вкладень, згрупованих до наведеної вище класифікації.

Обґрунтовані напрями фінансового менеджменту можуть слугувати базовою конструкцією для оптимізації управління банківськими операціями, яку можуть використовувати комерційні банки в Україні, забезпечуючи належну прибутковість як ключовий параметр реалізації інтересів власників (акціонерів) у діяльності банку як комерційного підприємства, а також оптимальний рівень ліквідності і фінансової стійкості як основного чинника, що визначає можливості банку відповідати за власними платіжними зобов'язаннями відповідно до інтересів вкладників і кредиторів. При цьому лише комплексне застосування запропонованих підходів до фінансового менеджменту може створити найбільш оптимальні умови для ефективного збалансування різних видів залучених комерційним банком ресурсів та розміщених вкладень і тим самим сприяти підтриманню належного рівня фінансової стійкості банківської установи.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЗАКАРПАТТЯ

Пацкан В.В.

Агропромисловий комплекс є одним із наймогутніших складових економіки України. Саме завдяки значному приросту виробництва у сільськогосподарському секторі торік Україна досягла найвищих показників економічного зростання серед країн СНД.

На Закарпатті сільськогосподарські товаровиробники та підприємства, які обслуговують їх, переробляють їх продукцію, теж займають вагомe місце в економіці. Їхня питома вага складає більше 11 відсотків від кількості зареєстрованих суб'єктів господарювання.

Проте сільськогосподарське виробництво гальмується наявністю ряду проблем, викликаних реформуванням аграрного сектора, зокрема зміною

власності та формами господарювання на землі. І держава не може бути осторонь цих процесів.

Важливий вплив на розвиток економіки села в цілому і фінансово-економічні результати її суб'єктів має система оподаткування. Законодавча і виконавча гілки влади за останні роки немало зробили для стимулювання аграрного сектора економіки шляхом проведення на селі сприятливої податкової політики. Найважливішим кроком у цьому напрямі стало запровадження з 1999 року фіксованого сільськогосподарського податку, встановленого відповідно до прийнятого у грудні 1998 року Верховною Радою України Законом України "Про фіксований сільськогосподарський податок".

Платниками цього податку є сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм, передбачених законами України, селянські (фермерські) господарства, які займаються

Пацкан В.В., начальник Мукачівської об'єднаної державної податкової інспекції